

GH. F. CIAUȘANU

SUPERSTITIILE POPORULUI ROMÂN

**În asemănare cu ale altor
popoare vechi și noi**

**Ediție critică, prefață și indice tematic de
I. OPRÎȘAN**

Editura SAECULUM I.O.

București, 2007

SUMAR

<i>O mare carte a culturii române</i>	5
<i>Notă asupra ediției</i>	11
Introducere	15
I. Facerea lumii	18
II. Pământul	20
III. Munții, dealurile, văile	26
IV. Sărbători agrare, obiceiuri, vrăji	28
V. Jertfele făcute pământului	40
VI. Despre căpcâni (căpcăuni)	45
VII. Uriașii, jidovii	47
VIII. Comorile	51
IX. Cerul	55
X. Lumină și întuneric	59
XI. Focul	62
XII. Fulgerul, trăsnetul	67
XIII. Soarele	71
XIV. Luna	81
XV. Eclipsele	87
XVI. Stelele	92
XVII. Moartea și înmormântarea	98
XVIII. Mormântul	120
XIX. Cadavrul. Întrebuințarea lui	123
XX. Sângele în superstiție	131
XXI. Locurile bântuite	135

XXII. Sufletul ca umbră și reflex.....	138
XXIII. Sufletele morților și cinstirea lor.....	143
XXIV. Jertfele aduse elementelor naturii	156
XXV. Localizarea sufletului	161
XXVI. Cântatul și jălirea la morți; umblarea «cu capul gol».....	163
XXVII. Dezgroparea	166
XXVIII. Lumea duhurilor.....	169
XXIX. Bolile, descântecele.....	184
XXX. Deochiul, culoarea roșie în superstiție	189
XXXI. Arborii, pomii.....	197
XXXII. Plantele	203
XXXIII. Symbolismul numerelor. (Numerele fără soț) ...	207
XXXIV. Puterea mistică a fierului.....	213
XXXV. Fetișismul, talismanele (amuletele)	217
XXXVI. Grâul (pâinea); sarea.....	227
XXXVII. Soarta.....	234
XXXVIII. Tabu	238
XXXIX. Animalele.....	245
XL. Insectele.....	258
XLI. Păsările	260
XLII. «Stângul», «dreptul»	269
XLIII. Nașterea	272
XLIV. Nunta.....	285
XLV. Magia imitativă	291
[Note suplimentare]	
Nota 1	293
Nota 2	293
Nota 3	294
Nota 4	294

Respect pentru oameni și cărți

Nota 5	296
Nota 6	297
Nota 7	297
Nota 8	298
Nota 9	302
Nota 10	302
Nota 11	304

Opere consultate	305
-------------------------------	------------

Addenda

Raportul lui A. Bârslanu prezentat către Secțiunea Literară	307
--	------------

Indice tematic	311
-----------------------------	------------

INTRODUCERE

«Superflua non nocent»

Alături de religiunile oficiale, trăiește – poate cu mai multă vitalitate decât acestea – superstiția. Ea constituie o adevărată religie a celor mulți și este mereu în putere, fiindcă este cea mai veche formă a religiei: un amestec de sfărâmături din animism, fetișism și naturism¹.

Poporul n-a înțeles niciodată religiunile superioare (creștinismul, budhismul, mahomedanismul) în adevăratul lor spirit. El și-a păstrat, de fapt, credințele lui primitive, superstițioase, adoptând numai de formă și superficial noile concepțiuni de credință, care erau cu mult mai presus de nivelul intelectual al lui.

Deci, în raport cu religiunile superioare, superstiția se poate defini: «o deviere a sentimentului religios, prin care suntem aduși a ne crea false îndatoriri, a ne teme de lucruri de care n-ai de ce să te temi; sau a pune nădejde în altele care sunt deșarte».

Teofrast spune că superstiția nu-i altceva decât o teamă nesăbuită, – de divinitate².

La Grasserie (Raoul de) zice că superstiția este una din boalele de care mor religiunile. Ea este o moștenire lăsată de religiunile primitive. Superstiția este religia fricii: la țară se vorbește mai mult de Dracu decât de Dumnezeu; sau este religia formelor, în care se crede în formule, în gesturi, ca și în culturile primitive³. De altfel, pentru *popor*, în genere, și, în special, pentru *popoarele* necivilizate, religie și superstiție este tot una⁴.

Creștinismul, căutând să prindă rădăcini în masele popoarelor, – dintre care nici poporul român nu face excepție –, a găsit aici împământenit, învechit în zile, păgânismul aliat cu rămășițe din animism, fetișism și naturism. O luptă s-a încins atunci între religiunile vechi și coalizate, și între creștinismul nou și singur, neajutorat.

Dar, cu toate acestea, nici o parte, dar nici cealaltă nu s-a lăsat bătută. În urmă, au căzut la învoială și au făcut pace: mai dând unul și mai lăsând celălalt. Și din această pace s-a născut o religie mixtă, așa cum o putem observa până în ziua de astăzi, la poporul român. Dar fenomenul acesta nu trebuie luat ca fiind izolat. Nu! El este o lege în istoria evoluției popoarelor. Așa, budhismul transportat în China, grație zeităților locale, s-a transformat așa de mult, că nici nu mai aduce cu religia predicată de Budha. Ba, în locul Nirvanei, trebui să pună paradis și infern.

Chiar în India, învățăturile budhiste sunt socotite ca o schismă față de vechile credințe brahmanice. Aceeași schimbare o găsim și la islamism: cel din Persia se deosebește de cel din Arabia și India. Islamismul este monoteist în esența sa. Cu toate acestea, cel din India e politeist. Pentru cele 50 de milioane de indieni

1 *Animismul* este credința omului primitiv, după care lumea întreagă este o societate de ființe însuflețite.

Naturismul = cultul naturii; *religie care are de obiect fenomenele naturii*.

Fetișismul = adorare ca divinități a unor obiecte materiale, fie naturale: arbore, scoică, animal; fie artificiale: săgeată, inel ș. a.

2 *Caractères de Théophraste, trad[uction] du grec par La Bruyère, Paris, Firmin Didot, 1861.*

3 *La Grasserie, Des religions comparées au point de vue sociologique.*

4 Cf. Roskoff, *Das Religionswesen der rohesten Naturvölker* (Leipzig, 1880) și Réville, *Les religions des peuples n[on]-civilisés, Paris, 1880. În acest sens înțelegea, apropierea făcută de Lucretius între religio și superstitio este cu temeii făcută.*

Remusulmani, Mahomed și sfinții săi nu sunt decât niște zei noi, adauși la alte mii de zei.

În Dekkan, islamismul nu se deosebește de brahmanism.

Sub numirea de creștini, se găsesc în Europa adevărați păgâni, cum sunt bretonii, care se închină la idoli; spaniolii sunt fetișiști; italienii – politești, căci adoră, ca divinități cu totul deosebite, madonele fiecărui oraș¹.

La români, vechimea și deplina împământenire în suflete a cultului păgân-superstițios se poate vedea și din acel respect – exagerat, de multe ori – față de elementele și fenomenele naturii: foc, soare, lună, stele, cer, vânt, ploaie etc. pe care nimenea nu le drăcuiește, nici nu înjură de ele; însă cine n-a auzit înjurături în care elementul constitutiv este sumedenia de obiecte și simboluri sacre, creștine (ceară, lumânare, grijanie, icoană, cruce, «vanghelie» etc)?!

Românul zice soarelui: «sfântul soare»; dar despre *Evanghelie* zice fără pic de respect: «Nu-ți pui capul sănătos sub *Vanghelie!*».

Nici păgânismul nu fu scutit de superstiții. Preller zice: «Nu-i vorbă, dacă cei vechi n-aveau sentimentul naturii, pe care arta și poezia l-au perfecționat așa de mult la noi, ei aveau în schimb, într-o mai mare măsură, sentimentul aceluia pe care îl voi numi Supranaturalul în natură, – acest Supranatural care se manifestă în tăcerea pădurilor, între colnicele munților, lângă izvoare și duiosul lor murmur. Aicea romanii auzeau mai bine decât aiurea vocea Dumnezeirii... Poeții romani vorbesc adesea de aceste impresii religioase.

Seneca face aluziune la ele în scrisorile sale (XLI); Pliniu în *Istoria naturală* a sa (XII, 1, 2) numește arborii: „cele mai vechi temple ale zeilor. Rugăciunile care se fac aicea“, zice el, „sunt mai călduroase decât acelea care sunt făcute înaintea chipurilor ce strălucesc de mult aur și fildeș“².

Multe din superstiții ni se par lipsite de orice urmă de elementară judecată omenească.

Pentru omul primitiv, pentru acest om în mintea căruia totul se învârtește împrejurul lui: «post hoc, propter hoc»³ și la care toată puterea de a raționa se concentrează în judecata prin analogie – «procedeu cel mai vag și cel mai puțin sigur»; – pentru acest om, superstiția este un adevăr evident, o axiomă, este filosofia-i religioasă, care nu știe ce sunt sectele, eresurile, este produsul rudimentarelor lui observațiuni, speculațiuni metafizice, este însăși condiția *sine qua non* a existenței sale ca individ sau ca trib.

La toate neamurile sălbatice, semi-sălbatice sau inculte, superstițiunea ține locul religiei.

La toate neamurile, **sexul slab, feminin formează** contingentul cel mai considerabil care se înrolează sub stindardul **superstiției**⁴.

Bărbații sunt – întotdeauna și **pretutindenea** – cei mai puțin superstițioși și religioși, fiindcă ei sunt și mai tari și mai culți decât sexul frumos și slab.

Propertius spune că femeile se îngrijesc să stea în legătură cu spiritele, duhurile⁵. Ele pot să meargă pe apă, fără să se cufunde⁶.

Mai rar se văd oameni îndeletnicindu-se cu **vrăjitoria**⁷.

1 Clinciu, *Considerațiuni istorice asupra evoluțiunii popoarelor...*, pag. 43 seq., cf. Grasserie, Raoul de La, *op. cit.*, p. 192, seq.

2 Preller, *Les dieux de l'ancienne Rome*, pag. 87 seq.

3 «Orice coincidență devine cauză».

4 Diferiți scriitori vechi constată același lucru (cf. Wissowa R., *Encycl[opédie]*, vol. I, 83).

5 IV, 5, 17

6 Plin[ius], VII, 17.

7 În Roma fusese reclamat un C. Furius Cresimus că ia, prin vrăji, rodul ogorului vecinului său (cf. Plin[ius], VII, 41); (cf. Wissowa, *op. cit.*, 83).

Respect pentru oameni și cărți

Feluriți filosofi s-au ostenit să arate cauzele pentru care femeile sunt mai superstițioase decât bărbații. Noi vom relata aici părerile lui Guyau¹ în această chestiune.

Parte din femei au spiritul mai puțin abstract decât al bărbatului: ele au mai mult gust pentru ceea ce lovește imaginațiunea, sensul și, de aci, nevoia de rituri, simboluri, de un cult care vorbește ochilor, «care bate la ochi». Aceasta însă nu-i o regulă generală pentru genul feminin. Lipsa de educație și instrucție serioasă a femeii, din toate vremurile și locurile, a făcut-o să fie superstițioasă.

O altă cauză că femeia este superstițioasă este credulitatea ei înnăscută sexului slab, credulitate mult mai puternică decât la bărbați. Femeia are un caracter conservator prin excelență, care se întemeiază pe tradiție și este mai puțin propriu pentru inițiativă.

Această însușire o face să păstreze cu zgârcenie nemaipomenită tot ce a apucat «din bătrâni»: descânțece, vrăji, gesturi etc. – fără a cerceta dacă toate acestea mai au vreun rost de a fi, sau dacă trebuie să le arunce și să le uite.

O ultimă caracteristică a spiritului feminin este că femeia, prin firea sa, este mai minuțioasă și mai fricoasă.

Toate aceste aptitudini formează un bun teren pentru superstiție, care este religiunea fricei și a celei mai mari minuțiozități.

Spencer spune că la greci femeile erau mult mai proprii pentru excitările religioase, decât bărbații.

Sir Rutheford Alcock ne spune că în Japonia foarte rar vezi în temple alți credincioși decât femei și copii (care sunt sub directa înrâurire a lor); bărbații sunt foarte puțini și fac parte din clasele de jos ale societății.

Același fenomen se petrece și în țările catolice și chiar în Anglia, într-o oarecare măsură.²

1. Guyau, *L'irreligion de l'avenir*, p. 247 seq.

2. Mai compară: Dupuis, *Abrégé de l'Origine de tous les cultes*, p. 358.

CAPITOLUL I

Facerea lumii după credințele poporului român și ale altor popoare

Poporul nostru crede că lumea a fost scoasă din apă. Ideea de creare nu poate prinde rădăcini în mintea lui: e cu neputință să scoți ceva din nimic. «Întru-nceput era peste tot numai apă; singur Dumnezeu și cu Dracu umblau pe deasupra»¹. Iar în altă parte: «întâi și-ntâi, când nu era pământul făcut, era numai stei de apă și nu se vedea pământ pe nicăieri, doar numai apă și apă și încolo nimic. Dumnezeu a chemat pe broască și i-a poruncit să se ducă în fundul mărilor să vază nu cumva o fi niscaiva pământ pe acolo și să vie să-i spuie. Broasca n-a avut încotro și s-a dat de-a scofundișul în adâncurile mărilor și tocmai după multă vreme s-a întors îndărăt aducând o țâr' de pământ în gură, spunând lui Dumnezeu că este mult pământ în fundul apelor. Dumnezeu a poruncit atuncea apelor să se tragă în lături ca să lase să iasă pământul deasupra. Apele au ascultat porunca lui Dumnezeu și s-au tras în lături, și pământul stă deasupra până în ziua de azi și tot așa o să stea până la vremea de apoi.

De atunci Dumnezeu a blagoslovit pe broască și ăl de omoară broaștele face un păcat mare și la moartea lui va fi plin de bube pe tot trupul, taman cum este broasca»².

După învățătura brahmanică, lumea este creațiunea (mai bine: emanațiunea) lui Brahma. Acesta făcu, mai întâi, numai prin cuvânt, apa primordială, și puse în ea sămânță care se transformă într-un frumos ou de aur ce servi drept locuință lui Brahma, un an încheiat. Desfăcut apoi în două prin cugetarea lui Brahma, oul dete naștere cerului și pământului.

Triburile picilor-roșii cred că zeul lor suprem, Manitu, a făcut lumea dintr-un grăunte de nisip, adus din noianul de apă primordială, de către un guzgan.

Polinezienii spun că zeul lor de căpetenie «a pescuit» pământul din adâncimea mării, însă când a avut să-l scoată din apă, sfoara undiței s-a rupt și de aceea sunt mai multe bucăți de pământ: insulele – și nu e o singură bucată. În filosofia lui Tales (Milet), în partea ei cosmogonică, se spune că lumea are drept cauză primară (αυτοα) umiditatea, adică apa (το δρο), principiu material și pasiv, pus în mișcare de o forță, de un principiu activ pe care îl asemăna cu sufletul universal³.

După învățătura cosmogonică a bogomililor, lumea a avut de la început doi stăpâni: pe Dumnezeu, ca principiu al binelui, și pe Dracu, ca principiu al răului. Facerea lumii s-a săvârșit prin conlucrarea ambelor principii. Și, în consecință, lumea creată are doi stăpâni care își revendică fiecare câte o parte din ea. Omul însuși e un product al lui Dumnezeu și al Satanei.

La noi românii, numai negrul de sub unghii este al **Satanei**, de aceea grija de a nu lăsa pe mâna Satanei pe un mort, grija de a-i **curăța unghiile**.

Harnicul Sim[eon] Fl[orea] Marian a cules din popor o **credință** referitoare la

1 Elena-Niculita-Voronca, *Datinile și credințele pop[orului] român*, vol. I, pag. 5.

2 Revista *Șezătoarea*, an. III, pag. 25.

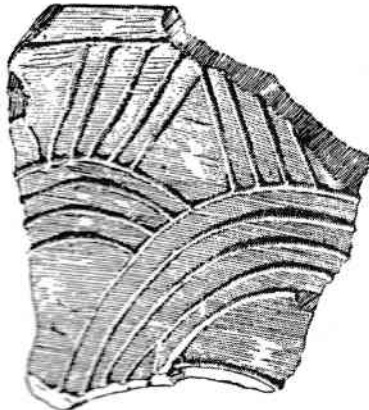
3 G. Dem. Teodorescu, *Istoria filozofiei antice*, pag. 49.

Respect pentru oameni și cărți

facerea lumii. «La început, lumea era o apă tulbure, care plutea ca un nor încoace și încolo. Și pe ea nu se afla nici o altă ființă vie, decât Dumnezeu și Dracul. După ce umblară ei 7 ani de colo-colo pe apele întinse, zice că Dumnezeu se obosi și trimise pe Drac după lut în fundul apelor, ca să-i facă un pat de odihnă. Dar negăsind Dracul lut, aduse năsip. Însă până să ajungă sus, apa-i spală năsipul din mână, încât nu-i rămaseră decât câteva fire de năsip sub unghii. Trei fire el a dat lui Dumnezeu, iar pe celelalte și le-a păstrat pentru sine. D[umne]zeu își făcu din cele trei fire o turtiță de lut, care a slujit drept pat de odihnă pentru amândoi. Dar zice că Dracul umbla să piardă pe Dumnezeu, când va fi să adoarmă, ca să rămână el singur stăpân pe lume. D[umne]zeu știa ce coace Dracul și se făcea că doarme. Dracul îl apucă atunci de picior, voind să-l dea jos în apă și să-l înece; dar în care parte trăgea mai tare, încolo se întindea și turta de lut mai tare. Și astfel tot trăgând el, se-ntinse turta de lut de se făcu din ea pământul nostru»¹.

Geneza acestei credințe cosmogonice este ușor de prins. Omul primitiv, care ne-a lăsat moștenire mai toate, de nu chiar toate superstițiile, și-a închipuit – prin analogie cu insulele ce răsar din mare și cu prundul ce se face la ape – că întreg pământul a răsărit din apă: *parvis componere magna*.

1. Marian, *Înmormântarea la români*, pag. 48 seq.

CAPITOLUL II

Pământul

Pământul în credințele poporului român este parte femeiască și formează cu Cerul o dualitate destul de distinctă. «Pământul e parte femeiască, e mama noastră care ne hrănește și ne face, iar Dumnezeu din ceruri e soțul ei, e tatăl nostru și noi, copiii lor»¹.

Perechea aceasta o găsim și în mitologia clasică, în perechea nemuritorilor Uranos și Gea, cerul și pământul². Mai mult: o găsim celebrată chiar și de poezii timpurilor vedice.

Neozeelandezii au următorul mit despre crearea lumii: la început era Rangi, cerul, și Papa, pământul, pereche înamorată, care dădu naștere la toate viețuitoarele.

Pământul, în credințele poporului nostru, este sfânt. La pământ să bați mătănii și să te închini, să-l săruți, că pământul ne hrănește și ne ține; din pământ avem hrana, din pământ avem apă, pământul ne încălzește, pământul este mama noastră... Din pământ ieșim și în pământ avem să mergem.

Pământul să nu-l bați cu bățul, că-i păcat. Destul îl bate piatra! Când soarele e drept la amiază, să nu sapi pământul, căci plânge, pentru că pământul se odihnește atunci ca și omul. Nici noaptea să nu-l sapi: să-l lași să se odihnească și el³.

Din toate acestea se vede concepțiunea animistică pe care o are omul simplu despre firea înconjurătoare. Poezii și scrierile, cu toate că ei sunt conștienți că o fac numai pentru frumusețea imaginii, scapă accente tot de aceeași gamă. Așa, Ovidius numește pământul Terra mater; iar Columella, mater – pământul care produce totul și are grijă de lume ca o mamă de copilașii ei.

Norvegienii și, în genere, populațiunile germane, cred că cine bate pământul cu bățul, bate pe mamă-sa, căci pământul este mama noastră a tuturor⁴.

*

Țăranii români nu au deloc ideea sfericității pământului și izolării lui în spațiu, ci au credințe care reamintesc pe ale celor vechi. Pământul e plan, sau cum zic ei, «întins ca fața unei mese»; și la marginile lui pământul se îmbină cu cerul. Prin unele părți se crede că pământul este sprijinit pe stâlpi care sunt, după unii, de fier, iar după alții, de lemn, sau de ceară. Sunt 3 stâlpi. Această credință ne face să ne amintim de vechii ebrei și credința lor:

El (Iehova) zguduie pământul din locul său,
De se cutremură stâlpii săi⁵.

La noi, se crede că o zgripțuroaică roade mereu acești stâlpi, chiar și pe cei de fier, și rosul ei produce cutremurul de pământ. Această zgripțuroaică se hrănește

1 Voronca, *op. cit.*, p. 156.

2 Vezi nota I, (la sfârșit). Varron ne spune că zeii cu deosebire cinstiți la Samotrace erau Cerul și Pământul: socotiți, unul, ca principiul activ, celălalt, ca principiu pasiv al nașterilor, al **rodniciei**. Apud Dupuis, *Abrégé de l'Orig[ine] de tous les cultes*, p. 477.

3 Voronca, *op. cit.*, p. 156–158.

4 Librecht, *Zur Volkskunde*, p. 332.

5 Cartea Iov, cap. 9, v. 6.

Respect pentru oameni și cărți

numai cu mălai și apă, date de oamenii de pe pământ. Mălai i se dă atunci când, după ce femeia a cernut, bate cu mâinile amândouă capetele căpisterei ca să se scuture mălaiul de pe ea: acel mălai e al zgripturoaicei. Iar apă i se dă atunci când se duc femeile la fântână să ia apă: mai înainte de a umple donițele, femeile toarnă puțină apă ca să le clătească și pe urmă o dau încolo: apa aceasta este pentru zgripturoaică. În Vâlcea se crede că pământul e susținut de «furci», cum e, bunăoară, pătulul, șopronul ș. a. Iar în alte părți românești se crede că pământul stă pe un urs.¹

Alții pun în locul zgripturoaicei pe Iuda Iscariotul. În Vâlcea, unei femei rele și grabnice la mânie i se zice «Iuda Pământului».

Iar alții spun că pământul este făcut din felurite lucruri pe care le-a amestecat Dumnezeu, și le-a pus pe apă ca să stea. El e ținut, ca să nu se scufunde, pe spinarea unui pește mare; iar când se cutremură pământul, e pentru că atunci se mișcă peștele. Ca dovadă că pământul este așezat pe apă, țaranii zic că, dacă pământul n-ar fi pe apă, n-ar avea de unde izvorî apa. În Vâlcea, se crede că pământul se cutremură de greutatea păcatelor care îl apasă². Pentru copiii cei neprihăniți și pentru cei cu inima curată «mai ține Dumnezeu lumea», altfel, ar tot zgudui-o până ar prăbuși-o. De aceea – lumea, când se întâmplă de se cutremură pământul – începe să se închine.

Acestea mă fac să-mi amintesc de următorul vers din profetul ebreilor, *Isaia*³:

Pământul se clatină încoace și încolo,
ca cel beat,
Și se mișcă în toate părțile ca un
leagăn spânzurat;
Că nelegiuirea lui (poporului) este prea grea
peste el:
Cade și nu se va mai ridica.

Unii cred că pământul stă pe doi pești sau pe doi bivoli, că și bivolii stau bine în apă.

Alții zic că pământul se cutremură când se uită Dumnezeu în jos spre el: se cutremură de frica lui, «fiindcă pământul se vede că e păcătos, căci pe el se făptuiesc tot felul de păcate și nelegiuiri; și de aceea nu poate da pământul ochi cu Dumnezeu, fără să se cutremure»⁴.

Pentru cei din Vâlcea, pământul are margini: *Mărul-Roșu*. În alte părți, se crede că sub pământ este un măr, Mărul-Roșu. Sub acela șade peștele care ține pământul. Cum s-ar clătina peștele și ar pica mărul, pace, n-ar mai fi pământ!

Mărul acela, zice că are mere, dar cine le poate căpăta?! «Nimeni pe lume nu e în stare să străbată acolo»⁵. Credința aceasta seamănă mult cu credința celor vechi, în grădina faimoasă a Hesperidelor, grădină cu mere de aur.

În Vâlcea expresiunea Mărul-Roșu este egală cu limita cunoștințelor geografice pe care le are poporul. Așa, un țaran care făcuse armata la Bârlad, – oraș care pentru el era un fel de finis terrae, – îmi spunea că de la Bârlad încolo «este Mărul-Roșu».

Mărul-Roșu revine, în Vâlcea, prea adeseori în blesteme. E unul din cele mai

1 Voronca, *op. cit.*, p. 141.

2 Scandinavii cred că cutremurul e *isprava unui zeu* răutăcios, *Locke*, care este analog cu Tipheu [Typhon] al mitologiei antice (cf. *Dupuis, op. cit.*, p. 89).

3 Cartea *Isaia*, cap. 24, v. 20; cf. *Tacitus, Annales*, liber XII, XLIII.

4 Din I. Otescu, *Credințele țaranubă român despre cer și stele*, pag. 51 seq.

5 Voronca, *op. cit.*, p. 1002.

Reîngrozitoare blesteme, mai ales pentru popor, blestemul acesta: «Duce-te-ai la Mărul-Roșu!» Este egal cu «Duce-te-ai pe apa sâmbetei!» «Murire-ai!»

*

Pământul, pentru poporul nostru, este o ființă, este oarecum un zeu. De aceea sătenii, când dau de pomana unui țigan, au obiceiul să dea cu piciorul în pământ; să fie și pământul martur la pomana făcută, *pentru că țiganul îi ia mirul și botezul și-l aruncă în iad*. Iar dacă pământul e martur, se zice că «i-a făcut ca la un creștin». Țiganul (ursarul, ori zavrăgiul), când vede că cel ce-l miluiește dă cu piciorul în pământ, refuză a-i lua din mână, – nu se știe de ce¹.

Pământul este socotit ca o ființă binevoitoare și bună când este vorba de viață; iar când este vorba de moarte, cuvântul pământ este sinonim cu răposare și este însoțit de atributul «nesăturat».

«...Unchiașul avusese în tinerețele lui o spuză de copii, dar când îi vedea coala dănați, venea moartea și-i înghițea pământul care nu se mai satură»². «Fie-i țărâna ușoară!»³ – vorbe care se zic la noi mai la fiecare înmormântare, sunt o rugăciune către pământ ca să se lase mai ușor pe coșciugul celui răposat.

În blesteme, pământul are deasă întrebuițare. Iată câteva din ele: Îngiți-te-ar pământul! (franc. *Que la terre t'engloutisse!*); Mânca-te-ar pământul!; – Face-te-ai pământ!; – Face-te-ai oale și ulcioare! (pământ de oale și ulcioare); acesta din urmă se obișnuiește la Vâlcea. Expresiunile ca: Mânca-te-ar, înghiți-te-ar pământul! – pe care noi le socotim ca figuri în vorbire, ca icoane, erau luate de strămoșii noștri și sunt luate și acum de popor – *tale quale*. Tot așa și cu alte expresiuni ca: a intrat alba-n sat = s-a făcut ziuă; s-a sculat cu noaptea-n cap; vițele (de vie) plâng, lasă adică umezeală, stropi, la capete[le] unde au fost tăiate⁴.

Pentru vechii indieni în epoca brahmanică – pentru care moartea era o a treia naștere – pământul, în care se depunea mortul, era o mamă. Un imn funebru brahmanic zice: «Mergi la mama ta, pământul, care s-a deschis larg, binevoitor, moale ca lâna pentru cel drept și bun. Deschide-te, Pământule, să nu-l apeși! (pe mort)⁵, acopere-l după cum o mamă își acopere copilul cu haina sa!»⁶.

La vechii inzi, în epoca vedică, pământul cu puterile lui producătoare și veșnic tinere era adorat în divinitatea «prithivî», pământ.⁷

Nu ne mai ocupăm de egipteni, la care venerarea pământului și a belșugului pe care îl aduce el, era așa de adânc înrădăcinată în însăși ființa lor!

Să vedem alte superstiții la care ia parte pământul, fie direct, fie indirect. La nașterea unui copil, la noi, între alte practici superstițioase, este și aceea de-a se pune, îndată după naștere, copilul pe pământul gol. O babă, pricepută în ale «facerii», «prăsirii», îți va spune că toate acestea le fac pentru ca copilul [sic!] să se împuternicească, să se «împiciorogheze» cât mai curând. Prin urmare, se recomandă pământului nou-născutul, ca să-i poarte de grijă. Romanii aveau cam același obicei.

Tatăl intra în odaia lehuzei și ridica de jos de la pământ pe copil, recunoscându-l prin aceasta ca copil al său.

1 C. Rădulescu-Codin și D. Mihalache, *Sărbătorile poporului*, p. 110.

2 C. Rădulescu-Codin, *Legende, tradiții și amintiri istorice*, pag. 66.

3 *Sit tibi terra levis!* – la papistași; Cf. Tibullus, *Lib[er] II, Eleg[ia] IV*.

4 Vezi mai multe în nota 2 de la fine.

5 Cf. cu «Fie-i țărâna ușoară!»

6 Louis de la Vallée Poussin, *Le Brahmanisme*, p. 31.

7 *Id[em]*, *Le Védisme*, p. 59.

Respect pentru oameni și cărți

La armeni, de multe ori se iau copiii din leagăn și se pun pe pământ ca să capete putere¹. Pentru vechii germani .

În Vâlcea, când fulgeră întâi, într-un an, fetele se reped cu ochii închiși, iau țărână în mână și o pun în leșia de spălat, ca să le crească părul. La germani se crede că se pot arunca frigiditatea oamenilor în spinarea pământului, dacă se îngroapă în pământ un smoc de păr și unghii de la bolnavul de friguri².

Slavii din ținutul Savei, ca să fie mai siguri că mortul n-are să se facă strigoi, dacă va trece peste o ființă necurată, îi pun un bulgăre de pământ pe piept.

Pentru ca copiii să nu fie deochiați, se obișnuiește la noi să li se descânte de benghi. Pe lângă vorbele magice, mai intră în acest descântec și noroiul, și scuipatul. Cu acest noroi, amestecat cu scuipat, se unge copilul în frunte și este ferit de deochi și de «schimbare din partea spiritelor cele rele».

În Peloponez, îndată ce se naște copilul, moașa îi și acopere capul cu un văl și-i pune pe frunte puțin noroi luat dintr-un vas unde a stătut apa mai mult timp³.

Pământul are și putere tămăduitoare. Germanii cred că o mână de pământ, adusă la miezul nopții Crăciunului de la un mormânt și pusă pe inimă, poate să orice suferință de piept⁴.

Homer ne spune că Agamemnon sacrifică Soarelui și Pământului. Pământul era adorat în vechime în insula Cos și avea temple la Atena și la Sparta. Mai avea apoi oracolul și altarul de la Delfi. Romanii aveau un templu faimos, închinat lui «Tellus» (pământul) care servea adesea ca local în care se aduna senatul⁵.

În Vâlcea, când blastămă cineva, se închină, se apleacă apoi și sărută pământul. (Tot aici s-ar putea grupa și obiceiul ce-l 'au țăraniii noștri, în genere, de-a atinge pământul cu mâna, de câte ori se închină, în biserică, acasă). Și rușii, siberienii sărută pământul, când blestemă, ca pentru a da o mai mare tărie blestemurilor lor.⁶

Pământul se ia și de martor în jurăminte și de multe ori i se dă rol de garant (de chezaș). Într-o veche cronică scandinavă, găsim consemnat ritualul *înfrățirii*. Cei ce voiau să se facă «frați de cruce» tăiau o *brazdă* (glie) pe care o ridicau în vârful unei lănci, iar ei se așezau sub *brazdă*, amestecându-și sângele și jurând pe zei că se vor răzbuna.

Un ceremonial superstițios analog găsim într-un document român din 1642, în care Larion de Rătești și Hariton de Ingărești – *cu brazda în cap* – mărturisesc lui Vodă despre vechile hotare ale moșilor Petrecanii și Urechenii: «... așa mărturisim noi cu sufletele noastre și *cu brazda în cap* înaintea Mării Tale, milostive Doamne...».⁷

Dacă am tâlmăci documentul într-o limbă nedocumentară și popular-superstițioasă, am avea: «Să ne facem pământ, ca brazda pe care o avem pe cap (să ne facem oale și ulcioare) – de nu vom spune adevărul!...»

Cu pământ se fac felurite vrăji, dar mai ales vrăji de dragoste.

La români, se face de dragoste cu pământ din urma piciorului *drept* al celui după care se «topește» fata.

La romani se credea că pământul din urma piciorului *drept* – când se auzea cucul întâi – are o putere miraculoasă: se lua și se presăra prin case pentru stârpirea pucilor⁸.

1 *Der Deutsche Volksaberglaube der Gegenwart*, von Addolf Wuttke, pag. 13.

Slavii aveau pe zeul Kupalu care prezida la rodnicia pământului.

2 *Ibid.*, p. 311.

3 Marian, *Nașterea la români*, p. 95.

4 Wuttke, *op. cit.*, p. 91.

5 Dupuis, *Abrégé de l'Origine de tous les cultes*, p. 28-30.

6 V. Korolenko, *Nuvele siberiene*, p. 41.

7 Hasdeu, *Arhiva Istorică a României*, an. 1, no. 3, pag. 24. D[omnu]l N. Iorga mi-a afirmat verbal, că acest obicei superstițios e relăsat de o sumedenie de alte documente și acte din trecutul nostru.

8 Plinius, *Historiae Naturalis*, libri XXX, 85 (apud Wissowa [Georg], *Realenzyklopädie [der] klass. Altertums Wiss.*, vol. I. 46).

Respectiv, **La slavii de sud, fata îndrăgostită ia pământ din urma voinicului care-i este drag, îl pune în glastră și în el sădește floarea cunoscută în botanică sub denumirea: *Calendula officinalis*. Floarea aceasta galbenă este pentru fată simbol și termometru al iubirii. Fata se roagă ca iubitul ei să nu moară, ci să fie voios tot ca floarea ei din glastră – atâta timp cât nu va fi uitat-o¹.**

În Rusia, mai demult și poate și acuma, *fapturile* (farmecele) erau aruncate în urma piciorului celui ce trebuia să fie fermecat.

Boris Godunov – om cu scaun la minte – pune pe servitorii lui să-i jure că n-au să-l farmece prin acest mijloc netrebnic.

Romanii credeau că felurite *boale* de care suferă omul pot fi «îngropate» în pământ. Se credea că, o dată cu înfigerea unui par, se pot îngropa în pământ și boalele. *T. Livius* spune: «Repetitum ex seniorum memoria dicitur pestilentiam quondam clavo, ab dictatore fixo, sedatam. Ea religione adductus, denatus dictatorem clavi figendi causa dici jussit»².

Chiar Rochholz și Kuhn au vorbit în lucrările lor despre darea boalelor omenești la arbori (pomi) și au asemănat obiceiul romanilor cu cel din Germania. În Guinea, băștinașii negri cred că, prin îngroparea unui țarus în pământ, îngropi totodată și boala, suferința unui om. *Plinius* spune despre credința romană că un piron de fier – înfipt în locul unde căzuse capul unui epileptic – *era* un leac al acestei boale³.

Când tună, fulgeră întâi, primăvara, cred țărani germani că e bine să te tăvălești pe pământ: dacă ai dureri de șale (mijloc) te vei tămădui⁴.

Pământului i se fac și jertfe pentru a fi favorabil oamenilor și dobitoacelor lor.

Se stabilește și aici, ca și pretutindeni, superstiție între omul primitiv și între natura necunoscută de el – natură care are atâtea taine și pentru omul din veacul al douăzecilea – acel raport naiv: *do ut des*.

În Vâlcea – și poate și aiurea – când fată vaca întâia dată, *nouă* zile de la facerea vițelului, *se răscucește* (*răscrucește*). Acțiunea aceasta, cu caracter exclusiv superstițios, decurge în modul următor: stăpâna vacii face *nouă* colăcei de făină, ia *nouă* feluri de mătase (lânuri) diferit văpsite; *nouă* «arginți» (bani de *argint*), un ciocâlteu de corn și o oală nouă, cheamă apoi doi copii: un băiat și o fată. Ia pe băieți și lucrurile amintite și le duce toate la locul unde s-a *prăsit* vaca: pe *băiat* îl pune în *dreapta* vacii, pe *fată*, în *stânga* și le dă *oala* ca să mulgă alternativ *vacat*. Băiatul, când mulge, zice: *cucu!* fata zice: *răscucu!* Așa alternează cu mulsul și cu strigătul – de *nouă* ori. Apoi stăpâna îngroapă – și laptele muls, și toate «lucrușoarele», pe care le-am amintit, – tot pe locul unde-a fătat vaca, zicând: «*atunci să-nțarce vaca mea, când o mai înflori ciocâlteul de corn pe care-l îngrop eu acum!*»

Răscuceala este un prezervativ contra împutinării (*pierderii*) laptelui și contra celor ce ar vrea, prin vrăji, să ia mana vacii.

*

Să stăruim acuma mai mult asupra cutremurelor de pământ în credințele superstițioase ale popoarelor. De la început vom spune că cutremurele, în toate timpurile, locurile și la toate neamurile – în masa vulgară a lor – au fost socotite ca prevestitoare de molime, de întâmplări miraculoase, de evenimente extraordinare sau ca pronosticuri de războaie crâncene: de șiroaie de sânge și lacrimi.

1 Fr. Krauss, *Sitte und Brauch der Süd-Slaven*, pag. 165.

2 T[ius] Liv[iu] 7,3; cf. 8, 18.

3 «Clavum ferreum defigere, in quo loco primum caput defixerit corruens morbo comitiali, absolutorium ejus mali dicitur». (Plinius, *H[istoriae] N[aturalis] libri* 28,6 (17). Apud F. Librecht, *op. cit.*, p. 402-403.

4 E. Meyer, *Deutsche Volkskunde*, p. 265.